

ЧЛЕНСЬКИЙ ХАРАКТЕР ЯК КОНСТИТУТИВНА ОЗНАКА ГРОМАДСЬКИХ ОРГАНІЗАЦІЙ

Менджул М.В.,

*кандидат юридичних наук, доцент
кафедри цивільно-правових дисциплін
Закарпатського державного університету*

Досліджено наявність членства як конститутивну ознаку громадських організацій, проаналізовано порядок сплати членських внесків, запропоновано на основі зроблених висновків зміни до чинного законодавства України.

Ключові слова: громадська організація, молодіжна громадська організація, членство, членські внески.

Исследовано наличие членства как конститутивный признак общественных организаций, проанализировано порядок уплаты членских взносов, предложено на основе сделанных выводов изменения к действующему законодательству Украины.

Ключевые слова: общественная организация, молодежная общественная организация, членство, членские взносы.

The institute of membership as a constitutive feature of civic organizations has been subject of the research as well as the order for paying of membership fees has been analyzed, relevant amendments to the acting legislation were proposed as based on the conclusions derived by the author.

Keywords: civic organization, youth civic organization, membership, membership fees.

Членський характер є конститутивною ознакою громадських організацій, яка надає можливість відрізнити їх від інших невідприємницьких товариств, що безумовно обумовлює актуальність дослідження інституту членства в громадських організаціях. У науковій літературі питання правової природи членства досліджували науковці ще радянського періоду [1], водночас в сучасній літературі розглядаються питання членства в рамках окремих невідприємницьких товариств [2, с. 47 - 48], а членський характер громадських організацій досліджено не достатньо.

Наявність членства було характерною ознакою громадських організацій і в радянський період. Так, положенням „Про добровільні товариства та їх союзи”, прийнятим постановою 10 липня 1932 р., були введені обмеження для членства у товаристві „осіб, що виявили вороже відношення до революційного руху пролетаріату” (п. 4 Положення) [3, с. 272]. Крім того, Типовий статут профспілкового клубу, затверджений в 1934 р., визначав клуб як масову культурну та самоврядну організацію, що діє на основі добровільного членства та під керівництвом відповідної профспілки. Фонди творчих союзів утворювалися з дозволу уряду саме для задоволення матеріально-побутових і культурних потреб чле-

нів цих союзів [4, с. 134 - 136].

Ц.А. Ямпольська визначала громадські організації як об'єднання громадян на основі самоуправління, організаційної самодіяльності, принципів демократичного централізму, мета яких відповідає законним інтересам та правам об'єднаних осіб, що здійснюють діяльність, спрямовану на реалізацію цієї мети і водночас на вирішення завдань, які стоять перед усім суспільством [5, с. 244]. Дане визначення найбільш чітко відображає розуміння поняття та суті громадських організацій радянського періоду саме як добровільних членських організацій.

Відповідно до ст. 3 Закону України «Про об'єднання громадян» громадською організацією є об'єднання громадян для задоволення та захисту своїх законних соціальних, економічних, творчих, вікових, національно-культурних, спортивних та інших спільних інтересів. Наявність членства є обов'язковою ознакою для всіх видів громадських організацій, в тому числі професійних спілок, молодіжних та дитячих громадських організацій, громадських організацій фізкультурно-спортивної спрямованості, громадських організацій інвалідів, жертв нацистських переслідувань та ін. Більше того, Закон України „Про професійних творчих працівників

та творчі спілки” від 7 жовтня 1997 р. при визначенні поняття творчої спілки прямо вказує на наявність фіксованого членства як обов’язкової ознаки (ст. 1).

Таким чином, членський характер громадських організацій є однією з конститутивних ознак, яка надає можливість виділити їх серед інших непідприємницьких товариств. Членство – це цивільно-правові відносини, які виникають між особою та організацією, і характеризуються взаємними правами та обов’язками.

Стаття 12 Закону України „Про об’єднання громадян” встановлює, що членами громадських організацій, крім молодіжних та дитячих, можуть бути особи, які досягли 14 років. Відповідно до ч. 4 ст. 5 Закону України „Про молодіжні та дитячі громадські організації” індивідуальними членами молодіжних громадських організацій можуть бути особи віком від 14 до 35 років, членами дитячих громадських організацій – особи віком від 6 до 18 років. Вступ неповнолітніх віком до 10 років до дитячих громадських організацій здійснюється за письмовою згодою батьків, усиновителів, опікунів або піклувальників. Особи старшого віку можуть бути членами молодіжних та дитячих громадських організацій за умови, якщо їх кількість у цих організаціях не перевищує третину загальної кількості членів. На нашу думку, ч. 4 ст. 5 Закону України „Про молодіжні та дитячі громадські організації” не відповідає положенням ЦК України, зокрема ст. 31, відповідно до якої фізична особа, що не досягла чотирнадцяти років є малолітньою особою, та ст. 60, яка визначає, що над малолітніми особами встановлюється опіка. Саме тому, ми пропонуємо друге речення ч. 4 ст. 5 Закону України „Про молодіжні та дитячі громадські організації” викласти в такій редакції: „Вступ малолітніх осіб віком до 10 років до дитячих громадських організацій здійснюється за письмовою згодою батьків, усиновителів або опікунів”.

Відповідно до ст. 12 Закону України „Про об’єднання громадян” громадські організації можуть мати як фіксоване, так і нефіксоване індивідуальне членство. Ми підтримуємо позицію В.М. Кравчука про необхідність запровадження в непідприємницьких товариствах фіксованого індивідуального членства з метою попередження корпоративних конфліктів [6, с. 28].

У діяльності громадських організацій у випадках, передбачених їх статутами, можуть брати участь колективні члени. Закон України „Про об’єднання громадян” не визначає поняття „колективний член”, на відміну від Закону України „Про молодіжні та дитячі громадські організації”, який в ст. 5 встановлює, що колективними членами молодіжних та дитячих громадських організацій можуть бути колективи інших молодіжних та дитячих громадських організацій. На нашу думку, членом громадської організації не може бути колектив іншої організації, оскільки це може призвести до порушення права на об’єднання (особа ставала членом однієї організації, а за рішення органу управління чи більшості учасників стає членом зовсім іншої організації без особистого волевиявлення). Про те, що будь-яке об’єднання громадян повинно бути засноване на особистій ініціативі, вільному волевиявленні і, відповідно, на добровільному членстві в такому об’єднанні підтверджено і рішеннями органів конституційної юрисдикції, зокрема Рішенням Конституційного Суду України у справі про молодіжні організації 13 грудня 2001 р. № 18-рп/2001) [7] та постанові Конституційного Суду Російської Федерації від 3 квітня 1998 р. у справі про товариства власників житла [8, с. 148 - 152]. Таким чином, членами громадських організацій повинні бути фізичні особи, а інститут колективного членства в громадських організаціях неприйнятний та суперечить правовій природі останніх.

На відміну від чинного законодавства України, Ре-

комендації Комітету Міністрів Ради Європи державам – членам стосовно правового статусу неурядових організацій у Європі № CM/Rec(2007), прийняті Комітетом Міністрів 10 жовтня 2007 р., надають право створювати та бути членами неурядових організацій юридичним особам. Ми підтримуємо пропозиції окремих науковців [9, с. 173; 10, с. 7] про необхідність надання права юридичним особам бути членами та створювати громадські організації.

Враховуючи практику створення та діяльності громадських організацій, розробники проекту Закону України „Про громадські організації” № 3371 від 14 листопада 2008 р., слушно на нашу думку, передбачили, що статут (положення) громадської організації може передбачати певні вікові, фахові та інші умови набуття або припинення членства у громадській організації (ч. 3 ст. 7).

У науковій літературі досліджується також „асоційоване членство”, „почесне членство”, „кандидати у члени”. Чинне законодавство не регулює ці питання, тому, на думку В.О. Чепурнова, розробникам установчих документів залишається велика свобода локальної правотворчості в цьому напрямку [2, с. 47 - 48].

Відповідно до ч. 2 ст. 21 ЗУ „Про об’єднання громадян” громадська організація набуває право власності на кошти та інше майно, передане їй засновниками, членами (учасниками) або державою, набуте від вступних і членських внесків, пожертвуване громадянами, підприємствами, установами та організаціями, а також на майно, придбане за рахунок власних коштів чи на інших підставах, не заборонених законом.

Аналіз нормативно-правових актів показав, що джерелом формування майна всіх видів громадських організацій є членські внески. В радянський період членські внески, як і доходи від проведення різноманітних платних культурно-просвітніх, фізкультурно-спортивних та інших заходів, були основним джерелом утворення власності громадських організацій [11, с. 67 - 68]. Загалом, членські внески являють собою грошові кошти, які обов’язково та регулярно сплачують члени громадської організації впорядку і в розмірах, визначених статутом, та які складають частину доходів громадської організації.

Л.М. Мандрика пропонує визнавати факт сплати членських внесків, який виступає у формі юридичного поступку, як різновид правомірних юридичних дій [12, с. 8]. При аналізі членських внесків як джерела формування майна благодійного товариства В.О. Чепурнов прийшов до висновку, що тут має місце цивільний договір, який можна віднести до договорів приєднання [13, с. 11]. Ми поділяємо дану позицію науковця і вважаємо, що відносини, які виникають між фізичною особою та громадською організацією щодо сплати членських внесків, є цивільно-правовими, і має місце за своєю природою договір приєднання, оскільки особа, визнаючи статутну мету громадської організації, виявляє бажання приєднатися до неї та передати громадській організації певне майно (кошти) для виконання статутних цілей. Даний договір носить також двосторонній характер, так як сплата членських внесків є підтвердженням бажання особи брати участь в діяльності громадської організації, а облік таких внесків свідчить, що громадська організація визнає особу як свого члена, тим самим визнаються взаємні права та обов’язки, передбачені статутом громадської організації.

Водночас на практиці виникають питання про оподаткування членських внесків, оскільки відповідно до ст. 157 Податкового кодексу України від оподаткування звільняються членські внески тільки спілок, асоціацій та інших об’єднань юридичних осіб, створених для представлення інтересів засновників (членів, учасни-

ків), що утримуються лише за рахунок внесків таких засновників(членів, учасників) та не провадять господарську діяльність, за винятком отримання пасивних доходів, а також професійних спілок, їх об'єднань та організацій профспілок, організацій роботодавців та їх об'єднань.

Безперечно, членські внески всіх видів громадських організацій не повинні оподатковуватися, це було підтверджено і у виданих раніше листах Державної податкової адміністрації України (від 06.10.2004 р. № 8883/6/15-1316 та від 14.12.2004 р. № 24299/7/15-1317).

Саме тому, на нашу думку необхідно внести зміни до Податкового кодексу України, виклавши п. 157.3 в такій редакції: «157.3. Від оподаткування звільнюються доходи неприбуткових організацій, визначених у підпункті "б" пункту 157.1 цієї статті, отримані у вигляді:

- коштів або майна, які надходять безоплатно або у вигляді безповоротної фінансової допомоги чи добровільних пожертвувань;
- членських (вступних, цільових) внесків;
- пасивних доходів;
- коштів або майна, які надходять таким неприбут-

ковим організаціям від ведення їх основної діяльності, зарахуванням положень пункту 157.13 цієї статті;

- дотацій або субсидій, отриманих із державного або місцевого бюджетів, державних цільових фондів або в межах технічної чи благодійної, у тому числі гуманітарної, допомоги, крім дотацій на регулювання цін на платні послуги, які надаються таким неприбутковим організаціям або через них їх одержувачам згідно із законодавством з метою зниження рівня таких цін».

Порядок сплати та розмір членських внесків визначаються самостійно кожною громадською організацією в її статуті. Може бути передбачена щомісячна або щорічна сплата членських внесків, а також можуть встановлюватися пільги для окремих категорій осіб (інвалідів, ветеранів, пенсіонерів, студентів тощо).

Членські внески з моменту їх сплати стають власністю громадських організацій та не підлягають поверненню. Засновники (члени) громадської організації не мають права на отримання частки її майна, в тому числі сплачених ними членських внесків чи будь-якої іншої компенсації, навіть при припиненні членства або ліквідації громадської організації.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Шутько Д. В. Членство в общественных организациях в СССР: организационно-правовые вопросы : автореф. дисс. на соискание учен. степени канд. юрид. наук : спец. 12.00.01 «Теория и история государства и права; история политических и правовых учений» / Д. В. Шутько. - М., 1973. - 29 с.
2. Чепурнов В. О. Благодійництво як пріоритетна форма некомерційної господарської діяльності / В. О. Чепурнов, В. І. Ярема. - Ужгород: Ужгородська міська друкарня, 2008. - 144 с.
3. Чепурнов В. О. Державне регулювання благодійної діяльності в Україні в радянський та пострадянський періоди / В. О. Чепурнов // Держава і право : зб. наук.пр. Юридичні і політичні науки. - К. : Інститут держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2002. - Вип. 15. - С. 271 - 276.
4. Братусь С. Н. Юридические лица в советском гражданском праве: Понятие, виды, государственные юридические лица / С. Н. Братусь. - М. : Юрид. изд-во Минюста СССР, 1947. - 364 с.
5. Большая Советская Энциклопедия: в 30 т. / [под ред. А. М. Прохорова]. - М. : Издательство «Советская энциклопедия». - 1974. - . - Т. 18. - 1974. - 632 с.
6. Кравчук В. М. Припинення корпоративних правовідносин в господарських товариствах : монографія / В. М. Кравчук. - Львів: Край, 2009. - 464 с.
7. У справі за конституційним поданням народних депутатів України щодо відповідності Конституції України положень абз. 4 ст. 2, ч. 2 ст. 6, ч. 1, 2 ст. 10 Закону України «Про молодіжні та дитячі громадські організації» (справа про молодіжні організації): Рішення Конституційного Суду України № 18-рп/2001 від 13 грудня 2001 р. // Офіційний вісник України. - 2001. - № 51. - Ст. 2310.
8. Алиев А. А. Конституционное право на объединение в системе прав и свобод человека и гражданина: учеб.пособ. / А. А. Алиев. - М.: Юнити-дана, 2000. - 207 с.
9. Актуальні проблеми цивільного права і цивільного процесу в Україні / [Я. М. Шевченко, Ю. Л. Бошицький, А. Ю. Бабаскін та ін.]. - К. : Інститут держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2005. - 456 с.
10. Слюсаревський М. Закон України «Про об'єднання громадян» – антипод європейському уявленню про статус неурядових організацій / Микола Слюсаревський // Громадянське суспільство. - 2009. - № 4 (11). - С. 6 – 10.
11. Седугин П. И. О социалистической собственности общественных организаций / П. И. Седугин // Советское государство и право. - 1964. - № 11. - С. 66 – 74.
12. Мандрика Л. М. Право власності політичних партій в Україні : автореф. дис. на здобуття наук.ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.03 «Цивільне право та цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право» / Л. М. Мандрика. - Харків, 2005. - 18 с.
13. Чепурнов В. О. Правовий статус благодійних установ та товариств за законодавством України : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.03 «Цивільне право; цивільний процес; сімейне право і міжнародне приватне право» / В. О. Чепурнов. - К., 2004. - 20 с.